

**Відгук рецензента
Масюка Олега Петровича,**

доктора філософських наук, доцента, професора кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізького національного університету
на дисертаційну роботу **Бурашнікової Олени Сергіївни «Феномен цифровізації податкової системи як чинник сталого розвитку: соціально-філософський аналіз»**,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
033 – Філософія (галузь знань 03 Гуманітарні науки)

1. Актуальність теми дослідження.

На початку варто сказати, що актуальність теми дослідження полягає у тому, що наша країна в умовах війни потребує переосмислення підходів взаємодії «людина – держава» задля забезпечення існування суспільства, армії та держави як соціальних інститутів. Відповіддю на цю проблему може бути пропозиція дисертантки щодо цифровізації податкової системи в Україні та світі як продовження ідеї сталого розвитку.

Створення концептуального конструкту цифровізації податкової системи дає змогу зрозуміти, яким чином відтворити суспільний договір в умовах внутрішньої та зовнішньої міграції населення, а також його високої травматизації під час бойових дій. Соціально-філософський аналіз феномену цифровізації цієї сфери суспільно-державних відносин дозволяє глибше підійти до створення цілісної, збалансованої та справедливої системи управління людськими відносинами на рівні постмодерної та метамодерної філософії.

Окремо необхідно підкреслити антропологічний аспект актуальності даної теми дослідження, так як по-новому постає питання щодо суб'єктності цифрового платника податків, можливості автоматичного стягнення податків, а також свободи громадянина у цифровому фінансовому світі. Отже, наявна нагальна потреба переосмислення фундаменту філософії фінансів та ролі людини в рамках її відносин з фіскальним апаратом держави.

Також звернемо увагу на аксіологічний аспект актуальності дослідження цифровізації податкової системи, який обумовлений потребою створення нової фінансової правової системи у взаємодії людини як суб'єкта інформаційного

суспільства та електронної держави. Тут отримують додатковий сенс не тільки позитивні соціальні рейтинги, але й сумлінність у сплаті податків. Прикладом можуть бути інформаційні компанії податкових органів, які пов'язували сплату податків із патріотизмом для подолання екзистенційних викликів для країни в умовах російсько-української війни.

Соціально-філософський аналіз цифровізації податкової системи є вкрай затребуваним науковим дослідженням. Він є шляхом для реконструкції існуючих соціальних інститутів та їх регуляторних механізмів відповідно до вимог сьогодення в Україні та суголосно із запитам інформаційного виміру глобального світу. При цьому, потреба є саме у такому погляді на зазначені процеси, так як він долає страхи цифровізації у даній сфері, а також пропонує розглянути її як складову сталого розвитку та гармонії на всіх рівнях.

У дисертації треба підкреслити такі конструктивні моменти: цілісний та послідовний аналіз еволюції історико-філософських передумов осмислення оподаткування в рамках попередніх наукових досліджень; опора на комплексний розгляд предмету філософських пошуків, що забезпечує його чітке осмислення у інформаційну добу; всебічний та заглиблений розбір цивілізаційних ризиків цифрової податкової системи у контексті гносеологічного, онтологічного та аксіологічного вимірів; екстраполяція соціально-філософської моделі цифрової податкової системи на українські реалії задля формування майбутнього підґрунтя сталого розвитку.

У підсумку, дисертантка пропонує свій погляд на цифрову податкову систему у розрізі філософії управління сталим розвитком в умовах повоєнного відновлення України. Цей погляд розкривається у моделі із двошаровою структурою, яка поєднує ефективність державного управління та довірливі відносини «людина – суспільство – держава» на основі справедливої цифрової культури та взаємодії соціальних інститутів. Крім того, авторка філософських пошуків актуалізує питання цивілізаційної готовності нашої країни до цифровізації суспільно-державних відносин та обґрунтовує її як логічний та

осмислений перехід на новий рівень розвитку задля інтеграції України у глобальний цифровий простір.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення.

Рецензована дисертаційна робота має чітко структурований план, який розкриває соціально-філософський погляд дослідниці на феномен цифровізації податкової системи як чинника сталого розвитку. Всі розділи та пункти роботи логічно пов'язані між собою, а їх зміст розкриває послідовність кроків для оновлення суспільного договору в сфері цифровізації податкової системи як ланки на шляху до досягнення синергії у метамодерному світі. Дисертаційна робота містить всі необхідні елементи та відповідає вимогам освітньо-наукової програми та інших нормативних документів щодо оформлення наукових робіт такого рівня.

У вступі створено фундамент для філософських пошуків щодо цифровізації податкової системи в рамках реалізації сталого розвитку. А саме, чітко і всебічно прописана актуальність дослідницької роботи, виокремлені основні напрямки опрацювання проблеми. Також у вступі показано зв'язок із науковою темою кафедри: «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів». Мета, завдання, об'єкт, предмет та методологія орієнтовані на комплексне розкриття теми дисертації. Крім того, дана частина дослідження дає чітке уявлення про теоретичні та практичні внески дисертантки у заданому напрямку, а також ілюструє роботу над їх презентацією. Відповідно, представлені складові утворюють цілісну програму даного дослідження.

У першому розділі дисертації розкрито та проаналізовано еволюцію історико-філософських передумов оподаткування як підґрунтя для збалансованих суспільно-державних відносин. Авторка акцентувала увагу на раціональному та ціннісному характері оподаткування. Особливої уваги заслуговує запропоноване авторське визначення «цифрова податкова довіра», яке можна вважати стрижнем моралі у зазначених раніше відносинах. Визначена методологія дозволила комплексно осмислити феномен цифровізації та його відображення у системі оподаткування.

У другому розділі Бурашнікова О.С. визначає зміст міжнародних моделей ІІІ, які використовуються у податкових системах, а також осмислює їх вплив на трансформацію взаємодії «держава – громадянин – економічні інститути». У цьому ж розділі авторка розкриває ризики цифровізації податкової системи у гносеологічному, онтологічному та аксіологічному вимірах, які були обрані як базові для дослідження. Вагомим внеском дисертантки у розкриття цієї теми є виокремлення зв'язку цифровізації податкової системи та соціальної справедливості як основи для сталого розвитку.

У третьому розділі авторка виділяє необхідність трансформації наявної фіскальної моделі взаємодії між державою та платниками податків. Акцент на сервісно-орієнтованому підході у даній сфері дає можливість формувати довіру та відкритість як ключові засади цифровізованих суспільно-державних відносин. Означений погляд на оподаткування у вигляді цілісної соціально-філософської моделі дав можливість дисертантці окреслити нові горизонти сталого розвитку нашої країни.

У цілому, варто зазначити, що дисертантка опрацювала достатню кількість літератури з філософії управління та комунікацій, цифровізації та організації соціально-політичних та соціально-економічних процесів у світі. Отримана інформація дала можливість авторці дослідження провести всебічний соціально-філософський аналіз феномену цифровізації податкової системи як чинника сталого розвитку на високому науковому рівні, який відповідає спеціальності 033 – Філософія (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

3. Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Бурашнікової О.С. полягає у конструюванні ефективної методології філософських пошуків, яка дала можливість вперше концептуалізувати цифровізацію податкової системи як соціально-філософський феномен. У рамках дослідження дисертантка обґрунтовано доводить, що цифровізація впливає на трансформацію податкової системи від фіскально-контрольної до сервісно-аналітичної моделі. Крім того, авторка дослідження вперше запропонувала філософську інтерпретацію

податкової системи як прояву онтології держави, яка реалізується за допомогою цифровізації у конструктивній площині.

Крім того, дана дисертаційна робота є удосконаленням наявних соціально-філософських здобутків дослідження інформаційної доби. А саме, доопрацювання понятійно-категоріального апарату цифровізації податкової системи, впорядкування цивілізаційних концепцій щодо організації суспільно-державних відносин, а також переосмислення ідеї суспільного договору в рамках інформаційного простору людської взаємодії.

Підбиваючи попередні підсумки слід сказати, що рецензована дисертація дає цілісне враження про предмет дослідження. Структура роботи, положення та висновки створюють загальну картину в обраній сфері та визначають пріоритети подальшої наукової діяльності. Бурашнікова О.С. опрацювала значний спектр наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників, що дало їй змогу розкрити тему та просунути наукову розвідку за напрямком філософських пошуків.

4. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Практичне значення отриманих результатів дослідницької роботи полягає у тому, що вони можуть бути реалізовані у податковій та фінансовій політиці як модель реорганізації господарської системи країни. Крім того, результати можуть використовуватись для популяризації високої податкової культури серед широкого кола громадян. Також здобутки дисертантки є потенційним підґрунтям для підготовки навчальних курсів, присвячених соціальній політиці, фінансам, філософії управління та філософії постмодерну, що додає їм додаткової практичної цінності.

5. Дотримання академічної доброчесності.

Аналіз рецензованої дисертації та наукових публікацій авторки дослідження у вітчизняних та закордонних виданнях, дає можливість стверджувати про відсутність порушень академічної доброчесності. Також дисертаційна робота не містить ознак фальсифікації чи фабрикації тексту дослідження. Всі використані результати попередніх наукових досліджень

оформлені належним чином. В цілому, робота відповідає кодексу академічної доброчесності навчального закладу.

6. Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження викладені автором у тридцяти сьомі наукових публікаціях, серед яких п'ять статей, надрукованих у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України категорії Б, одна стаття у закордонному періодичному виданні, що індексуються у базах даних Web of Science, один одноосібний розділ монографії, один колективний розділ монографії та тези виступів на міжнародних, всеукраїнських та університетських конференціях.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. На мою думку певною мірою все ж видається дискусійним філософське осмислення авторкою цифровізації податкової системи як універсального механізму формування суспільної довіри, представлене на с. 59, а також її онтологічна (с. 70), гносеологічна та аксіологічна інтерпретація (с. 71). Безперечно, такий підхід є науково значущим, оскільки у соціально-філософському вимірі авторка переконливо доводить, що довіра є не лише наслідком технологічної ефективності державного управління, а й виявом моральної легітимності влади, справедливості суспільних відносин і ціннісно-комунікативної взаємодії між державою та громадянином. Водночас доцільно було б поглибити аргументацію щодо онтологічного статусу цифрових технологій у процесі формування суспільної довіри у контексті трансформаційних процесів. Також дискусійним залишається питання, чи можуть цифрові інновації виступати самодостатнім чинником конституювання довіри як фундаментальної соціальної цінності, чи їхня роль полягає передусім у створенні інституційних, комунікативних та аксіологічних передумов для її становлення.

2. Певні зауваження викликає інтерпретація трансформації податкової системи від фіскально-контрольної до сервісно-аналітичної моделі як прояву її якісно нової соціальної природи. У соціально-філософському вимірі доцільно

чіткіше розмежувати техніко-технологічний рівень цифрової модернізації та власне соціально-онтологічні зміни державних інститутів. Водночас, як свідчать сучасні соціально-філософські дослідження, технологічне вдосконалення механізмів управління саме по собі ще не означає трансформації соціальної сутності держави, природи влади чи характеру суспільних відносин. Такі висновки потребують ширшого обґрунтування з позицій соціальної онтології, політичної філософії та філософії технологій.

3. На стор. 66 авторка зазначає, що «...у межах гнучких економічних та філософських моделей поняттєво-категоріальний апарат цифровізації податкової системи свідчить про перехід від фіскально-контрольної моделі до інтелектуально-сервісної та довірчої моделі податкового адміністрування, де технології стають інструментом забезпечення справедливості, прозорості та соціального контракту між державою і платниками податків». На мою думку, дана авторська інтерпретація потребує подальшого соціально-філософського осмислення. Цифрова трансформація актуалізує не лише технічні питання розвитку цифрових сервісів, алгоритмізації управлінських процесів, використання штучного інтелекту, великих даних, електронної ідентифікації та цифрової взаємодії між державою і громадянами, а й фундаментальні філософські проблеми свободи і контролю, довіри, автономії особистості, цифрової відповідальності, інформаційної справедливості, прозорості алгоритмів та захисту людської гідності. У цьому контексті перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення соціально-філософської концепції цифрового суспільного договору, яка поєднувала б техніко-технологічну ефективність цифрового врядування із принципами гуманізму, соціальної справедливості, демократичної підзвітності, прав людини та етичного використання цифрових технологій.

Висловлені зауваження та дискусійні положення мають переважно рекомендаційний характер, не знижують загальної наукової цінності дисертації, а окреслюють перспективи подальшого розвитку авторської концепції, насамперед у напрямі поглиблення соціально-філософського осмислення

співвідношення технологічних інновацій і суспільних трансформацій, а також концептуалізації цифрового суспільного договору та цифрової довіри в умовах розвитку штучного інтелекту та цифрового врядування.

8. Загальний висновок.

Проаналізувавши основні положення дисертації та опублікованих результатів наукових досліджень, можна стверджувати, що дисертація Бурашнікової Олени Сергіївни на тему «Феномен цифровізації податкової системи як чинник сталого розвитку: соціально-філософський аналіз» є самостійною, цілісною та завершеною науковою працею, що має належне теоретичне та практичне значення для обраної галузі знань. Дисертація відповідає спеціальності 033 - Філософія, вимогам до робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44, вимогам Наказу МОН України від 12.01 2017 р. № 40. Таким чином, Бурашнікова Олена Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – філософія.

**Рецензент,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
Запорізького національного університету**

О.П. Масюк